
15 Temmuz'dan Bugüne Alevilerin Gündemi

Ulaş Tol

15 Temmuz'dan Bugüne Alevilerin Gündemi

Ulaş Tol

Kore Şehitleri Cad. No: 38/3
Zincirlikuyu, 34394, İstanbul
T +90 212 217 75 65-66
F +90 212 347 18 86
E info@podem.org.tr
www.podem.org.tr

15 TEMMUZ'DAN BUGÜNE ALEVİLERİN GÜNDEMİ

Yazar

Ulaş Tol

Yayın Tasarımı

POMPAA
info@pompaa.com
+90 850 885 0 722
www.pompaa.com

Basım Yeri

UZMAN DİJİTAL BASKI VE BÜRO MAKİNELERİ LTD. ŞTİ.
Fahrettin Kerim Gökay Caddesi No:13/B
Hasanpaşa, Kadıköy, İstanbul
+90 216 700 10 77 (pbx)

Basım Yılı

2017

Baskı Adedi

200

PODEM YAYINLARI

ISBN 978-605-67180-5-2
Copyright © Mart 2017

Tüm hakları saklıdır. Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği'nin (PODEM) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi,vs.) çoğaltılamaz.

Bu projede belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve PODEM'in kamusal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

Bu proje, Birleşik Krallık İkili İşbirliği Fonu tarafından verilen mali destek ile gerçekleştirilmiştir. Projenin tüm içeriğinden PODEM sorumludur.

PODEM Hakkında

Kamusal Politika ve Demokrasi alışmaları Derneği (PODEM) Őubat 2015'te kurulan İstanbul merkezli bağımsız bir düşünce kuruluşudur.

PODEM olarak vizyonumuz, demokrasinin tüm kurumsal ve hukuksal altyapısı ile var edildiği; demokrat zihniyetin, toplumsal barışın ve adaletin hakim olduğu; bölgesel ve küresel düzeyde barış ve adalet ortamının tesis edilmesinde etkisi artan bir Türkiye'nin inşasına katkıda bulunmaktadır. Misyonumuz, Türkiye toplumunun ve Türkiye ile ilişkisi olan diğer toplum ve devletlerin değişen dinamiklerini araştırmalar aracılığı ile anlamak ve analiz etmek; elde edilen bulguların ışığında politika önerileri geliştirmektir.

İçindekiler

- 6 Önsöz
- 8 Giriş
- 11 Çalışmanın Amacı
- 12 15 Temmuz Darbe Girişimi Nasıl Değerlendiriliyor?
- 17 Anayasa Değişikliğine Bakış
- 19 Aleviler Arası Farklar ve Diğer Kesimler ile Diyalog
- 22 Türkiye Tahayyülü ve Beklentiler
- 25 Sonuçlar

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM), toplumun farklı kesimlerinin 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında yaşanan gelişmeleri nasıl değerlendirdiğini anlamayı hedefleyen projesi çerçevesinde Aleviler nezdinde bir çalışma gerçekleştirdi. Çalışmanın amacı Alevilerin 15 Temmuz darbe girişiminden, 2017 Nisan ayında gerçekleştirilecek Anayasa referandumuna uzanan süreçteki hissiyatlarını, anayasa değişikliğine yaklaşımlarını ve Türkiye'nin geleceğine dair beklentilerini anlamaktı.

Gözlem ve görüşmeler üzerinden Alevilerin 15 Temmuz sonrası gündemine ilişkin genel bir resim ortaya çıkarmayı hedefleyen araştırmada iki yöntem izlendi. İlk olarak farklı Alevi çevrelerinden kanaat önderleriyle İstanbul'da derinlemesine mülakatlar yapıldı. Sonrasında sivil toplum kuruluşu temsilcileri, iş insanları ve kanaat önderlerinin katılımıyla araştırma konusu üzerine İstanbul'da bir tartışma toplantısı düzenlendi. Araştırmada farklı Alevi gruplarından temsilciler, cemevi ve Alevi dernek yöneticileri, gençlik grubu liderleri, hukukçular ve gazeteciler gibi farklı meslek gruplarından kişiler yer aldı.

Türkiye'de son dönemde yaşanan sosyal ve siyasi olayları Alevilerin gözünden değerlendiren ve taleplerini belirleyen araştırmanın bulguları arasında öne çıkan başlıkları aşağıdaki şekilde toplamak mümkün:

- 15 Temmuz'u büyük kaygı ve korkuyla karşılayan Aleviler darbe girişiminin karşısında yer aldıklarını belirtiyorlar. Aleviler, 12 Eylül Darbesi sonrası yaşadıkları mağduriyeti hatırlayarak darbe girişiminden en çok kendilerinin etkileneceği ve faturanın kendilerine kesilebileceği endişesiyle temkinli ve korumacı davranmayı tercih etmişler.
- Aleviler OHAL ve KHK'larla devam eden soruşturmaların şeffaf olmadığını ve keyfi uygulamaların yapıldığını vurguluyorlar. Bununla beraber gelen tedirginlik, kurumların etkinliklerine de yansımış durumda. Cemlere katılımı ve etkinliklerin düzenlenmesi sıklığında görünür bir düşüş olduğu dile getiriliyor. KHK'larla bazı Alevi sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin gözaltına alınması diğer Alevi kurumlarının da sessiz kalmalarına yol açmış.
- KHK'ların yol açtığı mağduriyetlere itiraz etmenin "ihanet" gibi algılanması Alevileri rahatsız ediyor. Her türlü muhalif tepkinin darbecilikle denkleştirilmesi, tepki vermeyi zorlaştıran bir diğer faktör olarak öne çıkıyor.
- Mevcut durumda Alevilerin öncelikli talebi toplumsal barışın sağlanması. İkinci beklentileri ise adaletin tesis edilmesi. 15 Temmuz sonrası Alevilerin devlet kurumlarına

güveni daha da düşmüş durumda. OHAL ve KHK'lar ile kendilerine yönelik adil muamelenin azalacağını düşünüyorlar.

- Din ve inanç özgürlüğünün temini Alevilerin gündemindeki bir diğer öncelikli konu. Cemevlerinin ibadethane olarak tanınması ve din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması bu başlıktaki taleplerini oluşturuyor.
- Çoğu Alevi anayasa değişikliğinin neyi kapsadığı konusunda yeterli bilgi sahibi değil. Anayasa değişikliğini rejim değişimi olarak gören Aleviler süreçle ilgili tartışmalardan ziyade olası sonuçlar üzerinde duruyor. Değişikliğin inanç özgürlüğünde aşınmaya yol açacağını düşünüyorlar. Yeni sistemde hak ihlallerinin artmasından ve kazanılmış hakların kaybedilmesinden endişe ediyorlar.

Giriş

2000'li yıllardan bu yana kimlik eksenli taleplerini daha yüksek sesle dile getiren Alevilerin, esasen en büyük arzusu toplumsal barışın tesis edildiği bir Türkiye'de yaşamak. Bunu en çok da kendileri için istiyorlar. Zira toplumsal çatışmaların arttığı zamanlarda kendi varlıklarını kırılgan olarak görüyorlar ve bu tür dönemlerden en fazla zararla çıkacak kesimin kendileri olacağını düşünüyorlar. Bu yüzden her türlü barışçıl adım, Alevilerde karşılık buluyor. Aksi yöndeki gelişmeler ise Aleviler nezdinde tehdit algısının kuvvetlenmesine ve daha fazla içe kapanmaya neden oluyor.

80'li yılların sonundan itibaren Aleviler kamusal alanda daha görünür olmaya başladı, kurumlarının sayısı ve örgütlülük düzeyleri arttı. Kamuoyunda bilinirliklerinin arttığı bu dönem, genellikle "Alevi uyanışı" ya da "Alevi canlanması" olarak tanımlandı.¹ Kuşkusuz Aleviler çok daha önceki dönemlerde de görünür olmaya ve/veya kurumlarını oluşturmaya başlamışlardı. Ancak hareketliliğin kitlesel bir boyutta olması ve yaygınlaşması bahsi geçen dönemde oldu.

90'lı yılların başlarında bir anlamda ayağa kalkan Aleviler, daha sonraları ise örgütlenme, kendi aralarında buluşma, kurumsallaşma ve taleplerini oluşturma/tanımlama yoluna gittiler. Böylece 2000'li yıllara örgütlü ve kimlik eksenli mücadeleye hazır bir güç olarak girdiler. Bu dönemde inanç eksenli faaliyetlere ve yapılanmaya ağırlık verdiler. Buna da kimliksel haklar eksenindeki taleplerin savunuculuğu eşlik etti. Dolayısıyla Aleviler, AK Parti iktidarları dönemini örgütlenmiş, kurumları kurumsallaşma yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiş, inançsal yapıları kente entegre olmaya başlamış ve kimlik talepleri olgunlaşmış olarak tecrübe ettiler.

Aynı dönemde Türkiye'de Avrupa Birliği süreciyle oluşan iklime ek olarak cemevi ve zorunlu din dersi konularında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan başvurular da dönemin ruhunun kimlik eksenli hak talepleri ile şekillenmesine katkı sağladı. Bunların yanısıra, AK Parti'nin 2010'lu yılların başında gündeme getirdiği Alevi açılımları, Aleviler tarafından genellikle şüphe ile karşılanırsa ve son kertede sonuçsuz kaldığı düşünülse de Aleviler arasında kimlik eksenli hak taleplerinin daha fazla tartışılmasında ve tanımlanmasında önemli bir rol oynadı.

¹ Alevi uyanışı, Aleviler üzerine yapılan pek çok araştırmada ve yazılan metinde ele alınmıştır. Bu konudaki en bilinen ve konuyu ilk tartışan kaynakların başında şu metinler yer alır: Van Bruinessen, Martin(1996). Kurds, Turks and the Alevi Revival in Turkey. Middle East Report 26(200):7. Kehl-Bodrogi. (1993). Türkiye'de Alevilik - Dini Bir Cemaatin Oluşumu ve Şimdiki Konumuna Dair. Çev. F. Ang. Nefes, 2 (Aralık), 39-42. Çamuroğlu, R. (1998). Türkiye'de Alevi uyanışı, zıtlıklar. Alevi Kimliği, Ols- son, T., Özdalga, E., Raudvere, C., (Ed.), Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

Alevi hareketi, 90'lı yıllardaki kurumsallaşma sürecinden itibaren Aleviliğin inançsal yanına vurgu yapan iki ana damardan beslenerek gelişti.² Birinci grup, Aleviliğin kültürel yanını daha fazla öne çıkaran, genellikle 70'lerde sosyalist gruplar arasında yer almış kadroların liderliğini yaptığı akımdı. Bu akım, Alevilerin taleplerini, diğer sol grupların (sendikalar, odalar, insan hakları örgütleri gibi, halkevleri, vb. kurumlardan oluşan demokratik kitle örgütü olarak da adlandırılan, "devrimci" ya da "demokrat" olarak tarif edilen yapılar) talepleri çerçevesinde değerlendirdi. Örgütlenme, Alevileri bir araya getirme, düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğü, ayrımcılıkla ve Alevilere yönelik saldırılarla mücadele bu hareketliliğin ana konularını oluşturdu.

Alevi kurumsallaşmasının ikinci damarındaki grupta ise Aleviliğin inançsal yanına vurgu yapan Alevi önderleri yer aldı. Onlar için Alevi inancını korumak/hatırlamak (belki de yeniden keşfetmek/ inşaa etmek) ve inanç özgürlüklerinin sağlanması için mücadele vermek esas amaçtı. İlk grup ikinciyi Aleviliği Sünnileştirme, ikinci grup ise diğerini Alevi inancından uzaklaşarak, sol gruplara ve düşüncelere asimile olmakla eleştirdi. Geçişlilikler olmakla beraber, ilk grup diğer sol gruplarla güç birliği oluşturmak, kitlesel örgütlülük ve sokak eylemlerini yöntem olarak benimsedi. İkinci grup ise kamuoyu yaratmak ve siyasi güçlerle müzakere etmeye ağırlık verdi. Bu iki eğilim arasında kalan pek çok ara renk de oldu. Öte yandan bu farklılıklara rağmen, Aleviler için 2000'li yıllara cemevleri inşaatları ana karakterini verdi. Cemevlerinin yaygınlaşması, cem ve cenaze hizmetleri başta olmak üzere, ilgiyi ve konsantrasyonu Aleviliğin inançsal boyutlarına yöneltti. Bu ortak ya da benzeşen tecrübe ile, 90'lı yılların sonundaki Alevi taleplerindeki çeşitlilik ve farklılıklar, 2010'lu yıllara gelindiğinde daha rafine bir karakter kazandı. Cemevlerinin ibadethane olarak tanınması, Aleviler arasında üzerinde uzlaşılan temel bir talebe dönüştü. Bu talebe, zorunlu din dersinin kaldırılması/yeniden düzenlenmesi ve Diyanet İşleri'nin Sünni temelli işleyişinin değiştirilmesi gibi diğer talepler eşlik etti.

Siyasi taleplerin yanında ayrımcılığa, özellikle de Alevilere yönelik hakaret ve aşağılamalara karşı duyarlılık da yükseldi. Aleviler daha önceleri karşılaştıklarında tepki vermedikleri hatta kanıksadıkları şeylerin hak ihlalleri olduğunun farkına vardılar. Siyasi taleplerin ötesinde ise Alevilerin gündeminde içe dönük konular ve özellikle inanç eksenli gelişmeler de yer aldı: Cemevlerinde verilen hizmetlerde yapısal imkanların artırılması, inançsal hizmetlerin içeriklerinin geliştirilmesi, hizmet kapasitesinin artırılması, inançsal boyutun kültürel faaliyetlerle desteklenmesi, inanç liderlerinin yetiştirilmesi, cemevlerinin siyasi olarak araçsallaştırılmasının önüne geçilmesi, gençlerin Aleviliği tanıma ihtiyaçlarının karşılanması gibi konular özellikle cemevlerine yoğunlaşan Alevilerin önemli gündem maddeleri haline geldi.

Bahsedilen siyasi taleplerin öne çıktığı ve içe dönük gelişmelerin yaşandığı bu yeni evre aynı zamanda Sünni dindarların iktidarda olduğu bir döneme denk gelmesi nedeniyle de Aleviler için önemliydi. 90'lı yılları "şeriat isteyenler iktidara mı geliyor" kaygısı ile geçiren Aleviler, her ne kadar kendilerini AK Parti iktidarına kültürel, inançsal ve yaşam tarzı farklarından dolayı mesafeli hissetseler de, 2000'li yıllarda görece bir rahatlama ve kimlik taleplerine odaklanma dönemi yaşadılar. Buna karşın seçimlerde, aşırı gönüllü olmamakla beraber, CHP'yi desteklemeye devam ettiler.

² Çeşitlilikler olsa da, iki eğilim tüm diğerlerinin referansını oluşturuyor.

Son senelerde ise özellikle Kürt kökenli Aleviler arasında, daha barışçıl bir çizgide gördükleri ve Alevilerin hak taleplerine de sahip çıkacağını düşünmeye başladıkları HDP'ye yönelik bir ilgi ve tamamı oya dönüşmemiş olsa da artan bir sempati oluştu. Bağlama çalan, seküler yaşam tarzı ile dikkati çeken Selahattin Demirtaş Aleviler arasında beğeni topladı. Alevi kurum yöneticileri arasında HDP'ye ilgi arttı. 7 Haziran seçimlerinde Aleviler uzun yıllar sonra CHP'ye bir alternatif bulmuş olma heyecanı yaşadı.

HDP'de ya da önceki Kürt hareketinin siyasi partilerinde her zaman Alevi milletvekilleri olmuştu. Ancak 7 Haziran seçimlerinde, bizzat Alevi hareketinden gelen, çeşitli Alevi kurumlarında başkanlık yapmış olan Turgut Öker, Ali Kenanoğlu, Müslüm Doğan gibi önemli isimlerin de milletvekili seçilmesi bu ilişkiyi daha da kuvvetlendirdi. Öte yandan Haziran seçimlerinden bugüne kadar Kürt sorununda yaşanan gelişmeler, artan baskı ortamı ve bu hareket içerisinde şiddetin tekrar esas alınması, Aleviler arasında HDP'ye yönelen eğilimin zayıflamasına yol açtı.

Son yıllardaki diğer önemli bir gelişme de Alevilerin kültürel genlerine işlemiş olan kaygılı ruh halinin tekrar geri dönmeye başlamış olmasıdır. İlk Gezi olaylarında ölen göstericilerin tamamının Alevi kökenli olması, tarihsel kaygıları harekete geçirdi. Suriye'de, Türkiye Alevilerinden oldukça farklı bir sosyolojiye sahip olmalarına karşın, Suriyeli Alevilerin merkez rolde olması, IŞİD'i Aleviler için bir tehdit haline getirdi. Cemevlerine yönelik saldırı uyarılarının başlaması, Alevi mahallerinde bazı evlerin çarpı ile işaretlenmesi, Aleviler arasında yaşam tehdidi kaygısını yeniden ortaya çıkardı. 2015 yılından bu yana bombalı saldırıların artışı (özellikle Suruç ve Ankara Garı patlamaları) tüm toplumsal kesimler gibi Aleviler arasında da kırılğanlığı artırdı ve bu tür saldırıların kendilerine yönelik de her an olabileceğine dair bir algı oluşmasına neden oldu.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, bir yandan kimliklerini daha belirgin olarak sahiplenen ve taleplerini yüksek sesle dile getiren, fakat bir yandan da kaygıları tekrar tetiklenmiş olan Alevilerin 15 Temmuz Darbe girişimi sonrası yaşanan dönemi nasıl algıladıklarını, içinde buldukları ruh halinin yapısını, anayasa değişikliğine yaklaşımlarını ve Türkiye'nin geleceğine dair tahayyüllerini anlamak idi. Temsili ya da tüketici bir araştırma olma iddiası taşımadan, döneme dair gözlem ve görüşleri derlemeyi ve genel bir resim ortaya çıkarmayı hedefleyen çalışmada iki yöntem izlendi. İlk farklı Alevi çevrelerinden Alevilere dair gözlemleri olan ve Alevi nüfusla teması olan kanaat önderleri ile derinlemesine görüşmeler yapıldı. Ardından da benzer bir profil bir araya getirilerek bu konuların tartışıldığı bir tartışma toplantısı düzenlendi. Bu rapor, bahsi geçen iki bilgi toplama faaliyetine dayanarak hazırlandı. Katılımcılar arasında farklı Alevi gruplarından, cemevi ve dernek yöneticileri, gençlik liderleri, TV programcısı gibi özellikleri olan kişiler yer aldı. Genç ve kadın katılımına dikkat edildi. Aşağıdaki tespitler bu görüşmelere ve toplantıya dayanarak yapıldı.

15 Temmuz Darbe Girişimi Nasıl Değerlendiriliyor?

Son birkaç yıldır, Aleviler arasında, Türkiye’de kaotik ve belirsiz bir gidişat olduğu ve kendileri için yaşam tehdidinin güçlü olduğu düşünülüyordu. Aleviler, 15 Temmuz darbe girişimini de bu ruh hali içinde, kaygı ile karşıladılar. Darbe girişiminin Alevilerde ilk uyandırdığı izlenim, iyi şeyler olmayacağı yönünde olmuş. Darbenin neyi hedeflediği, kimler tarafından yapıldığı ve nasıl sonuçlanacağından bağımsız olarak, neticeden kendilerinin olumsuz anlamda en fazla etkileneceğini düşünmüşler. Bu refleksler ile darbe girişiminin karşısında yer aldıklarını belirtiyorlar. Ancak darbeye karşı başlayan sivil direnişteki kesimlerin profili, tekbir ve camilerden gelen selalar ve çağrılar, Alevileri çoğunlukla sokağa çıkmaktan alıkoymuş. Buna karşın sokağa çıkmayarak ve olası bir çatışma ihtimali karşısında yer alarak, darbe girişimini önlemek için bir destek vermiş oldukları kanaatindedir.

“Darbeciler nezdinde darbeyi desteklemesi beklenen çevrelerin darbeyi desteklememesi de önemli idi. Yani sokağa çıkanlar kadar sokağa çıkmayanların da katkısı var. Muhalif kesimlerin sokağa çıkmaması çok önemli idi. Hükümetin bunu göz ardı ettiğini düşünüyorum. Sokağa çıkmayanlar darbeyi desteklemedi.”

“O an ülkenin kaosa sürüklendiğini gördüm. Güvensiz hissettim. Bu darbenin bir iktidarı ele geçirme darbesi değil, kaosa yönelik darbe olduğunu düşündüm. Gece sayın cumhurbaşkanımızın CNN görüşmesinden sonra, güven geldi. Cumhurbaşkanı hayatta dedim, güven geldi o an.”

Henüz hafızalarda canlı olan 12 Eylül 1980 Darbesi, Aleviler için mağduriyet hikayeleri ile dolu, dolayısıyla darbenin koşulsuz olarak kendileri aleyhine sonuçları olacağını düşünüyorlar. Bu yüzden de darbe girişimi Alevilerde geçmişteki kaygıları tetiklemiş görünüyor. Darbe girişimine karşı sokağa çıkan kesimlerin özellikle de tekbirlerle slogan atmaları, öfkeli kalabalıkların Alevilere yönelik saldırılara girişeceği yönünde bir korku yaratmış. Tekbir getiren öfkeli kalabalıklar, Aleviler için yakın tarihte kendilerine yönelik saldırıları simgeliyor, dolayısıyla olası bir provokasyon senaryosunda Alevilerle gerilimin elverişli bir araç olarak görüldüğü düşünülüyor. Bu yüzden darbe fikrine karşı olma refleksi sokağa çıkmakla değil, bilakis saklanmak, kapanmak ve olası gerilim alanlarından uzak durmaya yol açmış.

“O gece Alevilere yönelik saldırıların yapıldığı haberleri geldi. Ufak tefek olaylar da olmuş. Toplumdaki bu fay hatlarını harekete geçirmeye çalışan kesimler olmuş. Darbeciler de olabilir, bundan faydalanmaya çalışanlar da. Ama bu Alevilerde müthiş bir kaygıya neden oldu.”

"Mahalledeki herkes sokaklara döküldü, tek biz Aleviler evlerinde kaldık, biz korktuk, bir şey olsa bunlar bizi biliyorlar, direkt saldırırlar mı diye korktuk."

"Darbe akşamı, sakallı cüppeli insanların pompalı tüfeklerle sokak başlarını tuttuklarını gördük. İnsanlar pompalı tüfeklerle ateş edip, sizi parçalayacağız derken, hiçbir kolluk kuvvetinin onları almamasını sağlayan devletin kendisi."

"15 Temmuz, Aleviler için tereddütlü, ürkek, acaba başımıza neler gelecek diye düşündüğümüz bir gece oldu."

Darbe girişimi ile ilgili ilk duyumlardan sonra Alevilerin içe yönelik tepkisi de korumacılık olmuş. Zira arkasında kim olursa olsun, nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, faturanın kendilerine kesileceği düşüncesinin hakim olduğunu aktarıyorlar. Olası bir çatışma halinde de saldırıların Alevilere yöneleceğini düşünüyorlar. Bu yüzden 12 Eylül darbesi sonrası yaşananları da düşünerek, gizlenme, kapanma, temkinli ve tedbirli davranma güduları ile hareket etmeye başlamışlar.

"Çok güvensiz hissettim, acaba gelecekler, bizi mi toplayacaklar diye düşündük önce. O gece evde bir Sünni tanıdığımız vardı. Gece gitmesini istedik, bizim yüzümüzden başına bir şey gelsin istemedik."

"Kızılay Meydanı'nda oturmuş zikir çekiyorlar. Yanına otursam çatışacağım. Sokağa çıkmayın dedik; sokağa çıkanlarla çatıştırdık çünkü, bu sefer de darbeyi yapanlarla eş tutulacaktık. Tüm bölge sorumlularına sokağa çıkmayın dedik. Çıkanlar da oldu. Kendi tercihleriydi."

İlerleyen günlerde de Alevilerin bir şekilde bedel ödeyeceği kaygısı devam etmiş. Büyükler, dedeler gençlere dışarıda konuşmamaları, dikkatli davranmaları, yazmamaları, çizmemeleleri, gerekmedikçe sokağa çıkmamaları, yalnız yürümemeleleri gibi uyarılar yapmaya başlamış. Birçok Alevi sosyal medya hesaplarını kapatmış ya da mesajlarını temizlemiş ve paylaşımlar azalmış. Yine bu süreçte cemevlerindeki cemlere katılımlar düşmüş, etkinlikler azalmış. Öte yandan Alevilere yönelik herhangi bir saldırının olmaması zamanla ilk günlerdeki yoğun kaygı düzeyini düşürmüştü. Darbe girişiminin arkasında Gülen cemaatinin olduğunun netleşmesi ve bu şekilde ilan edilmesi, kendilerine bir fatura kesilmesi ihtimalini zayıflatmış. Ayrıca Gülencilerin uzun yıllardır Aleviler tarafından eleştirildikleri ve tehlikeli bir güç oldukları yargısında bulunduğu için Alevilerin rahatlamış olduğu söylenebilir.

"AK Partililer gördü ki bu Alevilerin bize bir garezi yok. Erzincan'da hiç gidilmemiş Alevi köylerinin yolları açıldı, cemevleri inşaatlarına destekler arttı. Gülen'in itibar görmediğini gördüler. Her kuruma girmiş, Alevilere bulaşamamış. Alevilerin Gülen'e kini de var, zira yargıdan, askerden polisten Alevileri temizleyenler Gülencilerdi."

Darbe girişimi karşısında örgütlenen Yenikapı mitingi de Alevilerin kaygılarının bir süre hafiflemesinde etkili olmuş görünüyor. Faturanın Alevilere kesilmeyeceği, gerçekten Gülen cemaati ile bir hesaplaşmaya gidileceği algısı kuvvetlenmiş ve bu Alevilerde kendilerinin yaşanan gerilimin bir parçası olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesi ile rahatlama yaratmış. Bu dönemde Alevilere yönelik hükümetten bir baskı ya da müdahale gelmemesi de bu rahatlamayı geçici bir süre de olsa perçinlemiş.

"Gerçekten üç partinin orada olması Alevileri umutlandırdı, en azından bir birlik bütünlük oldu, bundan dilimiz yanmayacak diye düşündük. HDP niye yok diye sorgulayanlar oldu. Ben o zaman iyi ki de yapıldı diye düşünmüştüm."

"Ülkemizde geçici de olsa sükunet sağlandı. Ve bütün siyasi partiler bir arada birlik beraberlik mesajı verdiler. 7 Ağustos'ta, CHP ve MHP'nin genel başkanlarının katılımıyla dünyaya birlik içindeyiz mesajı da verildi, fakat OHAL ilanı ile Türkiye'nin farklı noktaya gittiğini görüyoruz. Ben OHAL kapsamındaki hiçbir kararı doğru bulmuyor, onaylamıyorum."

İlerleyen süreçlerde OHAL ilan edilmesi ve özellikle KHK'larla başlayan tasfiyeler Alevilerin tekrar huzursuz olmalarına neden olmuş. Tasfiyelerin Gülen Cemaati'nin dışına çıkmaya başlaması, görevden alınan öğretmenler arasında Alevilerin de olması, olan bitenin Gülençiler ile mücadelenin ötesinde olduğu algısını kuvvetlendirmiş. Süreç içerisinde keyfi uygulamaların olduğu ve görevden almalar ile gözaltıların şeffaf bir şekilde yapılmadığı algısı oluşmuş.

"Sürecin kritik olduğu açık ama nasıl işletildiği konusunda kaygılar var. Ciddi bir darbe sürecinden geçtik ama soruşturmalar net değil, suçlamaların önü açık. Fırsat bu fırsat diyerek ihbar sisteminin aşırı kullanılması ve hakkaniyetten uzaklaşılması topluma geri dönüşü olmayan zararlar veriyor. Devletle vatandaş arasındaki bağ zaten zayıftı. Vatandaş devleti kendi devleti olarak görmüyor. Düzendeki gayri memnun kitlenin sayısı artıyor. Mağduriyetlerin de çok fazla olması güveni zedeliyor. Umutlar azalıyor."

Mağduriyetlere ek olarak, kamu kurumlarına işe alımlarda mülakat şartının getirilmesi, Aleviler arasında kendilerinin zaten pek az yer buldukları devlet kurumlarından tamamen tasfiye edilecekleri görüşünü hakim kılmış. Ayrıca o dönemde artan İŞİD saldırıları da Alevilerde kaygı ile birlikte korku düzeyini arttırmış görünüyor. Bu süreçte daha az ve sınırlı yapılan etkinliklere katılımlar da azalmış. Öte yandan son dönemde, özellikle KHK'larla akademisyenler ve öğretmenlerin işlerini kaybetmeleri, bazı Alevi STK yöneticilerinin gözaltına alınması, Alevi televizyonlarının da kapatılması gibi gelişmeler sonucunda, en azından STK yönetimleri düzeyinde daha yüksek sesli tepkiler çıkmaya başlamış. Kabuğuna çekilen Aleviler, haksızlık düzeyinin arttığını düşündükçe daha fazla ses çıkarmaya başlamışlar. Bunda kamuoyunda KHK'ların meşruiyetinin daha açık ve yaygın olarak sorgulanmaya başlanması da etkisi olduğu söyleniyor.

"Karamsar olmadığım nokta: daha önce de KHK'larla uzaklaştırmalar oldu. Herkes dedi ki 'mutlaka bir şey yapmıştır'; son KHK'da 'bu kadar da olmaz' dendi."

KHK'lar ile yaşanan mağduriyetlerin Alevilere de sığradığı düşüncesi cemaat içerisindeki hareketliliği artırmış. Geçmiş senelerde Alevi taleplerini öne çıkaran STK'ların bu dönemde özellikle ifade özgürlüğü ve demokratik hak talepleri eksenli bir çizgiye yönelmesi buna örnek olarak gösteriliyor. Bu durum, tabandaki Alevi yurttaşların da Alevilikle ilgili hak taleplerini ötelemesine ve yaşam tehdidi içinde olmadıkları ve adaletine güven duyacakları bir Türkiye beklentisinin ön plana çıkmasına zemin hazırlamış.

"Sürekli bir darbe hali var gibi. Mahallede polisler insanlara doğru silah tutuyorlar, bu çok ürküttü beni. Polise verilen yetkiler var. Yetkililer direkt insanları öldürebilirsin diyor."

"Son 10-15 senenin hasadı yapılıyor."

KHK'ların ve OHAL'in yarattığı iklim, 15 Temmuz darbe girişimi sonuçlarının AK Parti'ye istediği koşulları ve imkanları sağladığı algısını besleyince, 15 Temmuz hakkındaki düşüncelerin de değiştiği görülüyor. 15 Temmuz'da yaşananların görüldüğünden farklı olabileceği ihtimali Aleviler arasında sıkça dillendirilmeye başlanmış. En azından iktidarın girişimden önceden haberdar olduğu ama işine geldiği şekilde süreci yönettiği, ya da ne olmuş olursa olsun, durumu kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirdikleri dile getiriliyor. Bu yüzden soruşturmalar, KHK'lar, mahkemeler meşru bulunmuyor. KHK'ların etkisi arttıkça Aleviler arasındaki tedirginlik, kurumların etkinliklerine de yansımış. Cemlere katılımdan, etkinliklerin sıklığına kadar tedirginliğin izlerinin görünür olduğu aktarılıyor."

"Şimdilik cenaze kaldırarak ve ses etmeyerek idare ediyorlar. Ufak tefek toplantılar devam ediyor. Toplanıp durumu değerlendiriyorlar, çünkü halk onlara ne yapıyorsunuz diye soruyor. Ama herhangi bir sonuca ulaşamıyorlar."

"Geçen yıl cemevine 800 kişi gelirken, bu yıl 200'ü bulmuyor. İnsanlar evlerine kapandı. Saldırı tehdidinden korkuluyor. İçine kapanma, çekinceli davranma ve sorgulama bol. Ama hareketin içine girmiyor insanlar. İnsanlar imtina ediyor gelmekten. 15 Temmuz'un görüntüsü bunu etkiledi diye düşünüyorum."

"Kimse eyleme katılmıyor bugün, sosyal medya paylaşımından bile gözaltına alınıyor."

KHK'ların yol açtığı mağduriyetlere ve adaletsizliğe itiraz etmenin "ihanet" gibi algılanması Alevileri rahatsız ediyor. AK Partililerin darbeye karşı çıkarken muhaliflere verdikleri aşırı tepkiler ve her türlü muhalif tepkinin darbecilikle denkleştirilmesi, ses çıkarmayı zorlaştıran diğer bir faktör olarak vurgulanıyor.

"Gülenci olma konumuna düşme kaygısıyla kimse kimseyi savunamaz hale geldi. Burada bir yanlışlık mı var demeye bile çekiniyor insanlar. Kendi kardeşlerinin hakkını bile savunmayacak bir endişe içerisindedir."

Alevilerin polise zaten güvenmediği, çatışmalı zamanlarda askerden de korktuğu ve çekindiği belirtiliyor. Geriye onlar için yalnızca adalet sistemi ve mahkemelerin kaldığı, ancak bu süreçte mahkemelerden de artık ümidi kestiklerini söylüyorlar. Bu bağlamda mevcut şartların 12 Eylül Darbesi döneminden de daha kötü olduğu dile getiriliyor. Zira 12 Eylül'de suçsuz iseniz mahkemelerde sonuç alma ihtimalinin çoğu zaman mümkün olduğu, ancak şimdi o ihtimalin de tamamen ortadan kalktığını düşünüyorlar. Dolayısıyla Alevilerin devlete aidiyetleri oldukça aşınmış görünüyor. Bu, geleceğe dair de karamsarlığın artmasına neden oluyor.

"Adaleti sağlamakla görevli kimselere güvenin aşınması söz konusu. Açık ve net bir suç tanımı yok. Açığa almalar keyfi, soruşturma süreçleri de çok uzadığı için toplumda karşılığı kötü. Suçlandınız, süreç de uzadı, toplum sizi suçlu atfediyor, aklansanız bile toplum sizi suçlu görüyor."

"Bu yaşananlar 12 Eylül'ün de ötesinde. Diğerinde dönüp dolaşıp mahkemeye çıktığında kendi lehine bir sonuç çıkma ihtimali var. Bunda o yok. Herkes güvenlik sorunu duyuyor. Askere de başvuramaz, polise de. Tüm iktidar için çalışıyor."

“Hepimiz 12 Eylül’ün ağır olduğunu düşünürüz, fakat bugün yaşanan çok farklı. 12 Eylül darbesinde yargılanan arkadaşlarımızın sadece kendisi suçlu olurdu, ailesini, çevresini kapsamazdı. 12 Eylül sol gençleri hedef almışsa da, şimdi orgeneral, hakim, savcı; alışık olmadığımız sanıklarla karşı karşıya kaldık.”

Anayasa Değişikliğine Bakış

Anayasa değişikliği Aleviler için bir yandan bugünden farklı bir Türkiye yaratmayacağı için önemsiz ama diğer yandan rejim değişikliği anlamına geleceği için de miladi bir vaka olarak değerlendiriliyor. Bir başka deyişle değişiklik olursa fiili durumun hukuki statü kazanacağı düşünülüyor. Öte yandan gerek siyasete ve siyasi katılıma inançsızlık, gerekse de gündemin ağırlığından ve yol açtığı yorgunluktan dolayı anayasa değişikliği, Alevilerin gündeminde etkin bir konu olarak yer etmemiş görünüyor. Çoğu Alevi, değişikliğin neyi kapsadığı veya hedeflediği konusunda bilgi sahibi değil. Bununla ilgilenmediklerini de beyan ediyorlar. Bu ilgisizlikte kuşkusuz bugün ile yarın arasında bir fark olmayacağına dair inançları etkili. Ayrıca mevcut gerilimlerin hafiflemesini beklemeden, toplumda yine gerilim yaratacak bu tür bir sürece girilmesine de tepki duyuyorlar. Bir başka deyişle "sırası değildi" diye düşünüyorlar.

"Türkiye'nin beraberliğe ihtiyacı varken, yeni anayasa yapılması ve referandum düzenlenmesinin ülkenin bölünmesine yönelik olduğunu düşünüyorum. Kesinlikle bu şartlarda gündeme getirilmemesi gereken bir konu. Terör var; Suriye'de savaş, ekonomik kriz, darbe sonrası çatışma hali ve bölünme var. Bunu daha da derinleştirir anayasa değişikliği."

"Değişen bir şey yok diye düşünülüyor. Doların yükselişine anayasa değişikliğinden daha fazla ilgi çekiyor."

Anayasa değişikliği üzerine yapılan yorumlar ağırlıklı genel çerçevede kalıyor, cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasına atıfla rejim değişikliği ve başkanlık sistemi üzerine yoğunlaşıyor. Bunda değişikliğin pek takip edilen bir konu olmamasının da etkisi büyük. Önerilen değişiklikte Erdoğan'ın kişisel hedeflerinin etkili olduğu kanısı yaygın olsa da, sistem değişikliğine itiraz sadece Erdoğan karşıtlığından kaynaklanmıyor. Erdoğan'dan sonra gelecek olanların da yetkiyi kötüye kullanma ihtimali olası bir başkanlık sisteminin yine Aleviler gibi ayrımcılığa uğrama potansiyeli yüksek olan grupların aleyhine işleyeceği düşüncesini öne çıkarıyor. Konuya görece daha fazla ilgi göstermiş olanların ise üzerinde durduğu nokta, denetleme ve kuvvetler ayrılığı. Dolayısıyla keyfi bir yönetim olacağı bunun da özellikle adalete zarar vereceği duygusu hakim.

"Tayyip Erdoğan olmasa da başkanlık sistemi bize göre değil. Rızalık vardır bizde, tek kişi yönetimi bize göre değil."

"Kuvvetler ayrımı ve denetim mekanizmaları tanımsız, 12 Eylül cesaret edememişti bunlara."

"Aslında yapılacak değişiklikler çok büyük değişiklikler gibi görünmüyor bana. Fiili olarak, tarafsız addedilen cumhurbaşkanının taraflı olduğu teslim edilecek. Mevcut durumun kanuni hale getirilmesi gibi bir durum var. Zaten cumhurbaşkanının yetkileri vardı, kullanılmıyordu. Asıl sıkıntı güçler ayrılığı dengesinin nasıl olacağı, yargının bağımsızlığının nasıl sağlanacağı. Bunlarla ilgili ayrıntıların olmaması sorun."

Aleviler, her ne kadar bugünden farklı olmayacağını düşünseler de anayasa değişikliğini, OHAL uygulamalarını da gözeterek, bir rejim değişikliği olarak tarif ediyorlar. Ancak bu rejim değişikliğini yakın geçmişteki "şeriat geliyor" endişesinden farklı değerlendiriyorlar. 90'lı yıllarda yoğun olarak karşılaşılan bu söylem 2000'li yıllarda -artan IŞİD tehdidine rağmen- hafiflemiş görünüyor. Dolayısıyla Aleviler arasında "şeriat düzeni kurulacak" şeklinde bir kaygı ön planda değil. Fakat buna karşın, yaşam tarzına müdahalelerin olacağı ve rejim değişikliği ile de cumhuriyetin tehdit altına gireceği düşünülüyor. Cumhuriyetin tehdit altında olduğu düşüncesinin bağlandığı iki öne çıkan başlık var: ilki laikliğin aşınacağı, ikincisi yargının bağımsızlığının ortadan kalkacağı.

"Türkiye'nin yıkılmakta olduğunu düşünüyorum. Geleneksel kesimin, molla kesimin cumhuriyete zaten antipatisi vardır. Ama bunun ötesinde bir şey var, cumhuriyet olsun olmasın kurumlar yıkılmaya çalışılıyor. Osmanlı'da yargı yok muydu? Ya da yeni devlet modelinde yargı olmayacak mı? Bütçe olmayacak mı? Yargı yok, bütçe yok. Bu bir model değil, ideoloji değil. Günlük, canlarının istediğini yapabilecek halde olmak istiyorlar."

Alevilere göre bugün de devlet kendilerini kapsamıyor ve onları tasfiye etmeye çalışıyor, yarın da bunun değişeceğini düşünmüyorlar. Sistem değişikliği gerekliliği üzerine yorumları sorulduğunda ise bugünkü değişikliğin alternatifi 12 Eylül Anayasası olduğu için mevcut sistemi de savunmadıklarını vurgulayarak ihtiyacın ve yeterli olanın cumhuriyet rejiminin kendisi olduğunu not düşüyorlar. Cumhuriyet fikri Aleviler için eşit yurttaşlık ve inanç özgürlüğü anlamına geliyor. Bunun için kendi kimliklerinden feragat dahi onları rahatsız etmiyor. Yeni dönemde inançsal kimliklerinden dolayı yaşayacakları ayrımcılıkların artacağı ve gerek KHK'larla, gerek yeni kadrolaşmalar ile Alevilerin tasfiye edileceğini düşünüyorlar. Diğer yandan da Anayasa değişikliği sürecinin inanç özgürlüklerini de aşındıracağına dair kaygılarını dile getiriyorlar. Dolayısıyla "cumhuriyet" Aleviler için eşit, adil muamele ve inanç özgürlüğünü simgelerken, "yeni rejim" bu hakların ihlalini ve kaybını temsil ediyor.

"Cumhuriyet onlar için yeterli görünüyor. Cumhuriyet ile Aleviler eşit haklara sahip yurttaş oldu. Şimdi bu elden gidecek diye kaygılılar."

"Biz Alevi kurumlar olarak Atatürk Cumhuriyetinden ayrılmak istemiyoruz. En büyük laikliktir. Alevilerin vatandaş olarak kabul edilmesi Atatürk'le olmuştur. Bazı Aleviler, Aleviler niye Atatürk'ü bu kadar seviyor, dergahlar kapatıldı deseler de, biz laik, demokratik, sosyal hukuk devletinde yaşamak istiyoruz."

Aleviler Arası Farklar ve Diğer Kesimler ile Diyalog

Aleviler arasında kendi içlerindeki farklılıkların altını çizen ve bunu meşru bulan bir söz var: "Yol bir süre binbir." Bu söz, girişte de bahsedilen farklı yönelimlere rağmen Alevilerin ortaklaştıkları birçok nokta olduğuna işaret ediyor. Bir yandan Aleviler arasında anlaşmazlıklar ve farklı grupların birbirlerine yönelttikleri olumsuz ithamlarla karşılaşırken, diğer yandan bu farklılaşmalar Alevilerin zenginliğinin, dogmatik olmadıklarının, değişime ve çeşitlenmeye açık olduklarının göstergesi olarak yorumlanıyor.

"Aleviler caz topluluğu gibi; herkes farklı söyler. Ortak bir topluluğumuz yok; temel ilkelerde anlaşırız, başka da anlayamayız. Çok sesli topluluğuz. Bir kusur değil. Bizim açımızdan problem değil."

Hâkim Alevi söylemlerinin tolerans sınırlarından da bahsetmek mümkün. Bu sınırlar kimi zaman Sünni ritüelleri çağrıştıran pratik ve ifadelerde, kimi zaman da devlet ya da iktidarla işbirliğine işaret eden siyasi tutumlarda kendini gösteriyor. Bu sınırların ötesine geçen bir Alevi kolaylıkla "düşkün" olarak görülerek cemaatten dışlanıp, bazen de ihanet ile suçlanabiliyor. Bu cemaatçi özellik, Alevilerin iç barışının tesis edilmesinde ve diğer kesimlerle sağlıklı diyalog kurulmasının önünde bir engel olarak duruyor. Ancak cemaat içi konulardaki mevcut çeşitliliklere karşın kimlik eksenli hak talepleri, Alevilerin büyük bir çoğunluğunun ortak arzusu.

Toplumsal düzeyde ise Sünnilerle aralarındaki mesafenin geçmişe göre çok daha azaldığını düşünüyorlar. Sünni kesimlerle temasın arttığını, Alevilerin ve inançlarının Sünniler tarafından daha fazla tanınmaya başladığını ve etkileşim arttıkça önyargıların kırıldığını belirtiyorlar. Televizyonlarda Alevilerin yer bulmaya başlaması, cemevlerinin görünürlüğünün artması, cemlere dışardan katılımların olması, Alevi-Sünni evlilikleri vasıtasıyla ailelerin tanışması, mahallelerin karışmaya başlaması ve bir arada yaşamın artması gibi sebeplerle Sünniler ile Aleviler arasında mesafelerin azaldığını düşünüyorlar. Ancak hala dindar Sünnilere karşı önyargılar kuvvetli. "Aşırı dindar" kesimi Alevilere her an saldırabilecek bir grup olarak görüyor ve genellikle İŞİD ile aynı kefeye yerleştirebiliyorlar.

"Kökten dinci olmayan Sünnilerle Aleviler arasında bir sorun yok."

"(Sünniler ve Aleviler) İnanç dışında her konuda anlaşılıyorlar aslında, aynı şekilde yaşıyorlar, yiyorlar, içiyorlar, karılarını dövüyorlar."

"(İlişkiler) 15-20 yıl önce mesafeli idi ama, bugün mesafeler çok azaldı. Az da olsa Alevilik hakkında bilgi sahibi olmaya başladılar. Dilimizi değiştirip kendimizi anlatmalıyız. Cemlerimize gelen Sünniler biliyoruz. Ya biz böyle bilmiyorduk bize başka anlatmışlardı. TV'ler önemli. Alevi kanalları da türkü dinletmek yerine kendini anlatmalıydı, TV'lerde hep müzik öne çıktı."

"Biz Aleviler de Aleviliği çok bilmiyoruz, bu da diğer kesimle ilişkiyi zorlaştırıyor."

Aleviler dindar Sünnilerle diyalog kurmaya hazır görünüyor, ancak buna siyasetin engel olduğunu düşünüyorlar. Siyasetteki kutuplaşmanın yarattığı gerilim toplumsal ilişkileri zora sokuyor. Sünni komşuları, iş arkadaşları veya dünürleri ile sohbetlerinde siyasetteki gerilimin olumsuz yansımalarından yakınıyorlar. Oysa gerilimin olmadığı dönemlerde yakınlaşmalar ve diyaloglar artıyor. Normalleşme ihtiyacına yapılan vurgu, görüşülen Alevilerin hemen hemen tamamında karşımıza çıkıyor. Siyasetten ve siyasi gelişmelerden dolayı bir yorgunluk var. Herkesin işinde gücünde olduğu, siyasi gerilimlerin rol oynamadığı bir gündelik hayat beklentisi dile getiriliyor. Bu sağlanırsa diğer kesimlerle diyalogun da gelişeceği düşünülüyor. Siyaset dışı konularda, beğenilerin, zevklerin ortaklaştığı birçok alan olduğu; kültürel, sanatsal, sportif birçok aktivitede yaşanan etkileşimin önyargıları azaltacağına inanılıyor.

"Biz de yorgunuz artık. Biz de biraz sanat felsefe konuşmak istiyoruz. Hep aynı şeyleri tartışıyoruz."

"Birlikteliği siyaset dışında bir alanda başlatabiliriz. Sanatta, felsefede vs. En temel alanlarda önce sevgi ve saygı gerekli; merhaba, nasılsınız demeyi öğretmek lazım, yapmak lazım. Paradigma sıçramasına ihtiyaç var. Bu çıkmaz sokak. Daha gerçek ve basit işler. Tek çözüm önerim bu."

15 Temmuz sonrasında ise bu normalleşme beklentisinin aksine, siyasetin daha da fazla gerilim ürettiği bir döneme geçildiği vurgulanıyor. Sakıncalı konuların artması nedeniyle "hain" ilan edilmenin sınırlarının genişlediği belirtiliyor. Dolayısıyla, zaten çok sınırlı olan açılımların azalmış olduğu, herkesin tekrar kendi kabuğuna ve cemaatine çekilme eğilimi gösterdiği görülüyor.

"Kişisel hırslarla siyaset yapmaya, farklı kesimleri geren politikalara son verilmesi lazım."

"Darbeden sonra halklar arasındaki gerilim arttı. Kendileri gibi olmayana darbeci diye bakmaya başladılar. Yılbaşı günahdır dedi geçen komşu, bizim kültürümüzde inancımızda bu yok diyor. Benim istediğim gibi bir yeni yılı kutlamama kötü bakıyor."

Aleviler için, Sünni dindarlar ile ilişkiyi zorlaştıran diğer bir faktör de bu kesim içinden belli grupların sokağa çıkılan gerilimli dönemlerde Alevilere saldıracaklarına dair öngörüleridir. 15 Temmuz gecesindeki ruh halinin buna iyi bir örnek olduğunu düşünüyorlar. Aleviler sokağa çıkanları sivil direniş yapan bir kesim olarak değil de öfkeli ve öfkelerini şiddete yönlendirebilecek kontrolsüz bir kitle olarak değerlendirmişler. Bu algıda dindar kesimden IŞİD'e katılımlar ya da aralarında IŞİD'e sempati besleyenlerin olması önemli bir etken.

"Dindar kesimle bir sorunumuz yok. Gerilimimiz IŞİD ile."

"İŞİD görünümlü insanların sokaklarda daha fazla olduğu endişesi var, ne zaman patlatacaklar kendilerini nereye bomba atacaklar diye endişeleniyoruz."

"Umudum yok. Evet de hayır da çıksa. İŞİD militanlarından korkuyorum. İslamcıların dahi laikliği savunacağını düşünüyorum bunlar karşısında."

"İŞİD saldırısı olabilir, kendinizi koruyun dedi devlet bize. Aleviler bundan kaynaklı korkuyor. Ben cemevlerine saldırıların münferit olduğunu umut ediyorum. Bizim endişemiz; cemevlerini biz göğüsleriz ama cemevine saldırdıktan sonra Aleviler yapmış diyerek camiye saldırılırsa asıl ondan korkarız. Cemevlerini biz yeniden yaparız. Yeter ki savaş ortamı hazırlanmasın Türkiye'de. Lafı yeter bu tarz şeylerin."

Türkiye Tahayyülü ve Beklentiler

Aleviler arasında geleceğe dair büyük bir umutsuzluk var. Bu umutsuzlukta sisteme ve iktidara duyulan güvensizlik kadar, alternatif bir imkânın olmayışı da önemli bir etken. Bir kısmı için son yıllarda bir alternatif olmaya başlayan HDP'nin etkisini yitirmesi son bir umut imkanını da zayıflatmış. Alevilerin daha geniş kısmını oluşturan kesim için CHP mecburi istikametleri olmaya devam ediyor, ancak bu partiden gelecek ile ilgili ümit vadeden bir beklentileri yok. Dolayısıyla "kabullenilmiş çaresizlik" mevcut dönemin ruh halini yansıtıyor.

"24 yaşındayım ama inanılmaz derecede umutsuzum. Ne olursa olsun bitsin şu kaos hali. Sadece iktidara dair bir umutsuzluk değil, muhalefete dair de."

"Dökülen kanın durması lazım. Her gün ölümler oluyor. Nerde hangi bombanın patlayacağını bilmiyoruz. Her gün bir olayla haberle kalkıyoruz, artık TV açmak istemiyorum. Çok kötü bu duygu, alışmaya da başladık, duygularımızı yitirmeye başladık."

Öte yandan umutsuzluğun bu boyutlarda olmasının tek nedeni 15 Temmuz sonrası gelişmeler değil. Haziran 2015 seçimlerinden bu yana yaşanan gerilimler, saldırılar, siyasi krizler, Suriye sorunu, IŞİD'in etkinliğini artırması vb. birçok gelişme, korku ve kaygıyı beslemiş durumda. Bu ruh hali, içe kapanmaya, gizlenmeye, Alevilerin iyi bildikleri üzere, korunma refleksi ile davranmalarına neden oluyor.

"15 Temmuz öncesinde Türkiye'nin kaosa sürükleneceği kendini göstermişti. Çeşitli bombalamalar, siyasi baskılar, muhalefet partilerinin önünün kapatılması, saldırıların faillerinin bulunamaması kaosun geldiğini göstermişti."

"Annem, üniversitedeki oğlum bana çıkma sokağa diyor; bu noktaya geldik. Görünür olma diyorlar. İnsanın kendini evine kilitlediği bir safhadayız. Şu an komadayız, önce sağlıklı düşünenecek zemini yaratmalıyız."

"2015'de diyalog toplantıları yapılıyordu. Kendi kimliğimi rahatça anlatabiliyordum. Arzu ettiğim Türkiye böyle bir Türkiye."

Umutsuzluk sadece yaşam tehdidi, düşünce ve inanç özgürlüğü ile sınırlı değil. Yukarıda vurgulandığı üzere, devlet kurumlarına duyulan güvenin son derece azalmış olması, en önemlisi de adalet sistemine güvenin neredeyse sıfırlanması "kabullenilmiş çaresizlik" sonucunu besleyen diğer etkenler. KHK'larla bazı gazetecilerin mallarına el koyulmuş olması, mülkiyet hakkının dahi

güvencede olmadığı kaygısını, dolayısıyla Türkiye’de bir geleceğin riskli olduğu algısını perçinlemiş görünüyor. KHK’lara itirazların artmaya başlaması ve referandum sürecinde “hayır” savunularının artması, ayrı bir pencere açıyor. Fakat referandum sonucu ne olursa olsun kaosun devam edeceğine yönelik bir karamsarlık hâkim. Öte yandan Aleviler bu karamsarlığa rağmen, Suriye’deki gibi bir iç savaşın Türkiye’de olacağını öngörmüyor. Ancak antidemokratik, statükocu bir yönetimin olacağı, esasen çok büyük değişikliklerin olmayacağı, bugünkü halin devam edeceği, bunun da elde ettikleri kazanımlara ve gündelik yaşama olumsuz etkilerinin yansıtacağı düşüncesindedir.

“Gelecek Bangladeş, Afganistan gibi; iç savaş olmaz ama hiçbir şey de olmaz, çok korkunç bir durumdayız. Askerin yok, okullar kapatıldı. Askerlik başka bir şeydir. Devlet yeteneksizleşti, korkunç mali kargaşalara yol açacak. Utanıyorum, evlatlarımdan utanıyorum. Sosyal yapımız Almanya’ya Avrupa’ya çok çok daha yakındı. Gelişmiş ülkelerden uzaklaştık.”

“Danimarka gibi, İsveç gibi, Hollanda gibi bir Türkiye, Alevilerin nefes alabileceği bir Türkiye olsun isterdim.”

Velhasıl bu karamsar tabloda, yaşam tehdidi ve kendilerine yönelik saldırı ihtimalini hissetmek Aleviler için en temel kaygılar. Cuma namazına gitmek zorunda kalmak, cemevlerinin kapatılması diğer büyük kaygılar. Talepleri ise oldukça sadeleşmiş durumda: barış, eşit yurttaşlık ve inanç özgürlüğü. Eğitimde ve günlük yaşamda din baskısı hissetmek istemiyorlar.

“Alevilerin kendi özel talepleri de var ama şu an onlar konuşulamaz. Bugün Suriye’de insanlar canının derdinde; ülkenin tek sorunu toplumsal barıştır. Bu ülkede kan akmayacaksa referanduma da evet derim, yeter ki cenazeler olmasın.”

“Kurumlar, güncel siyasete daha fazla döndüler, Alevilerin temel hak ve özgürlüklerinden genel siyasete döndüler. İbadethane yerlerinde siyasi olaylara girilmiyor, korku hali yoğun. Kendi haklarımızı biraz geçmiş durumdayız.”

“Ülkenin en çok normalleşmeye ihtiyacı var, toplumsal barışı sağlamaya ihtiyacı var. Fazla bir şey istemiyoruz, eşit yurttaşlık istediğimiz.”

“İnancımızı da geçtik, öyle ya da böyle sürdürürüz onu. Ama yaşam güvencesi birinci sırada, sonrasında da eşit yurttaşlık. Normalleşmeye ve demokratikleşmeye ihtiyacımız var.”

“Sessiz çoğunluğun çok büyük bir beklentisi yok. Cemevi olsun olmasın zaten yapıyorlar. Sessiz çoğunluk herkesin işinde gücünde olduğu kimliğin çok öne çıkmadığı bir Türkiye hayal ediyor. Herkesin aldığı eğitimi alsınlar. Kendi ibadetimi kendim yapabileyim diyorlar. İşlere girebilsinler, adli makamlarda, devlet dairesinde aynı muameleyi görsünler. Ortalama adil bir devlet vatandaşa nasıl davranıyorsa onu istiyorlar. Devletten beklentisi koruyup kollama değil, gölge etme başka ihsan istemem şeklinde.”

Aleviler arasında kendini daha solda konumlandıranlar için ise dışarıda bir alternatif imkânı yok. İktidardan herhangi bir beklentileri yok. Çareyi sol/demokrat olarak tarif ettikleri kesimler arasında bir güç birliği oluşturarak baskılara karşı direnmekte ve kitlesel eylemliliklerle mücadeleye devam etmekte görüyorlar. Bu bir anlamda onlar için 90’lı yıllara geri dönüş anlamına geliyor.

“Sesimizi az çok çıkartabiliyoruz, sokağa çıkabiliyoruz, bu da elimizden gidecek diye düşünüyoruz. Basın açıklamalarımız bile engellenmeye çalışılıyor, kimse, kimse görüşlerini dile getirmesin, sokağa çıkmasın isteniyor.”

“Laiklik üzerinden solun ortaya koyacağı bir mücadele lazım. Detaylandırmadan asgari müştereklerde. Ekonomik özgürlükler ve laiklik üzerinden.”

“İnsanların yeter artık deyip sokaklara inmesi lazım, tek umudum o.”

Örgütlü mücadele dışında tüm Alevilere erişerek bir iletişim ve dayanışma ağının kurulması gerektiğine inanıyorlar. Politikleşmiş Alevi derneklerinin refleksi içe kapanma ve kendilerine yakın diğer kesimlerle dayanışma içine girmek doğrultusunda. Hal böyle olunca da 2000’li yıllardaki kimlik eksenli hak mücadelesinin dışı açılan müzakereci ve diyalog arayan ruh hali yerini 90’ların daha içe dönük, örgütlenmeye ve temel hak ve özgürlüklere konsantre olan mücadelecı yapıya bırakmış durumda. Ancak ne tabandaki Aleviler, ne de bizzat yöneticilerin kendisi, 2000’li yıllarda tecrübe ettikleri kimlik eksenli açılımdan vazgeçebilir gibi de görünmüyor.

Sonuçlar

Aleviler, 15 Temmuz darbe girişiminden bugüne kadar geçen süreyi kaygı ve korku ile geçirmişler. İlk darbe girişiminin faturasının kendilerine kesileceğinden endişe duymuşlar. 15 Temmuz gecesi henüz duruma belirsizlik hakimken sokağa çıkanları sivil direniş yapan bir kesim olarak değil de, öfkeli ve öfkesini şiddete yönlendirebilecek kontrolsüz bir kitle olarak görmüş, endişe ve korku duymuşlar.

Gülcülerin darbe girişiminin faili olduğunun ve özellikle laik kesim ile darbe arasında bağlantı kurulmayacağına netleşmesi, Alevileri rahatlatmış. Zira olası bir belirsizlikte faturanın kendilerine kesileceği ve hem devletten hem de toplumdan tepkilere ve saldırılara maruz kalacaklarını düşünmüşler. Yenikapı mitingi de diğer bir rahatlatıcı unsur olmuş, Aleviler ve sekülerlerin bu süreçte hedef olmayacağına dair bir işaret olarak okunmuş.

Ancak OHAL ilan edilmesi ve art arda gelen KHK'larla devletten tasfiyelerin Gülcülerin ötesine geçmeye başlaması, Alevilerin kaygılarını tekrar kuvvetlendirmiş. Bu süreçte fırsat bulunmuşken Alevilerin de devlet kurumlarından tasfiye edildiğine inanıyorlar. Ek olarak devlete işe alımlarda mülakat şartının getirilmesinin, bu kapının Aleviler için tamamen kapandığı anlamına gelmesinden korkuluyor. Zaten devletin kendilerini yeterince kapsamadığını düşünen Aleviler böylece devlet kadrolarından tamamen tasfiye olacaklarını düşünüyorlar.

15 Temmuz sonrası gelişmelerin Alevilerde yol açtığı en önemli tahribat ise adalet duygusunun aşınması. Devlet kurumlarına eskiden beri güvensiz olan Alevilerin belli ölçülerde yargıya duydukları güven de zarar görmüş durumda. Yargıdaki tasfiyeler ve yeni kadrolaşmalar ile adil muamele ihtimalinin ortadan kalktığını düşünüyorlar. Aleviler için devletin en baskıcı yüzü olan polise, askerine ve yargının da eklenmesi, bu grup içerisinde devlete duyulan güvensizliğin en üst noktalara çıkmasına ve aidiyetin zayıflamasına neden oluyor.

Anayasa değişikliği Alevilerin bir yandan pek ilgilenmedikleri, diğer yandan da hayati buldukları bir konu. Bir taraftan bugünden farklı bir Türkiye oluşturmayacağı için önem vermiyorlar, diğer yandan da rejim değişikliği anlamına geleceği için miladi bir vaka olarak değerlendiriyorlar. Bu ruh hali içerisinde anayasa tartışmaları ve yapılacak değişikliğin içeriğini pek takip etmemişler, daha çok doğuracağı sonuçların üzerinde duruyorlar. Değişen rejimle onlar için en çok "adalet" ya da eşit ve adil muamele riske giriyor. Bu risk kişisel olarak mesafeli oldukları Erdoğan'la ilgili olmaktan ziyade yetkilerin tek bir elde toplanacak olması ve güçlü bir karar verici ihtimali, Aleviler için her daim bir varoluş riski anlamına geliyor. Zira Alevilerin yok edilmeye çalışılacak ya da gerektiğinde feda edilecek bir kesim olarak görüldüğü düşünülüyor. Değişikliğin, inanç özgürlüklerini aşındıracağına dair kaygı duyuyorlar ve bu değişiklik talebi karşısında "cumhuriyet" fikrine tutunuyorlar. "Cumhuriyet," Aleviler için

eşit ve adil muameleyi ve inanç özgürlüğünü simgelerken, "yeni rejim" bu hakların ihlalini ve kaybını temsil ediyor.

Mevcut durumda gelecekte oldukça umutsuz olan Alevilerin en öncelikli arzusu, toplumsal barışın tesis edilmesi, zira barıştan uzaklaştıkça en çok kendilerinin zarar göreceğini ve kendi kesimlerine yönelik yaşam tehdidinin artacağını düşünüyorlar. Barıştan yana kaygıları hafifletecek bir ortam olduğunda ise sıradaki beklentileri adaletin tesis edilmesi. Yargıda, işe alımlarda, sınavlarda, vb. alanlarda adil bir muamele görmek, kısacası eşit yurttaşlık istiyorlar, zira adalet tesis edilemezse tecrübelerine dayanarak gündelik hayatın her alanında ayrımcılığa maruz kalacaklarını düşünüyorlar.

Güven duydukları bir adalet sistemi tesis edildiğinde ise din ve inanç özgürlüğünün sağlanması Alevilerin temel taleplerindeki son başlık. Cemevlerinin ibadethane olarak tanınması, din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması, dini açıdan devletin yurttaşla eşit muamelesini simgelemesi açısından Diyanet'in yeniden ele alınması bu başlıktaki temennileri. Öte yandan, inanç özgürlüğü ile ilgili talepler Aleviler için önemli bir başlık olduğu halde bugün için olmasa da olur ya da ertelenebilir talepler olarak görülebiliyor.

Bugün Alevilerin öncelikli beklentileri birbirine bağlı bu üç halkanın ilkinde yoğunlaşıyor. Bombaların patlamadığı, yaşam tehdidi almadıkları, sokak çatışmaları ihtimalinin olmadığı bir Türkiye istiyorlar. Güvенеbilecekleri bir yargı sistemi ve kamusal alanda eşit muameleyi tesis edecek adımlar bu barış ortamına eklenecek olursa Alevilerin Türkiye'nin geleceğine dair kaygı yerine umut besleyebilmesi ancak o zaman mümkün olacak görünüyor.

PODEM Raporları

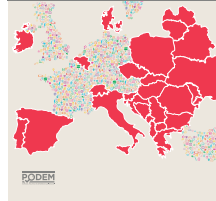
15 Temmuz Sonrası Türkiye'de
Laik Kesim: Tartışmalar,
Duygular ve Beklentiler

Sabiha Senyücel Gündoğar,
Aybars Görgülü

Avrupa'da Yaşayan Türkiye
Kökenli Gençler:
Alevilik/Sünnilik Temelinde
Kimlik, Aidiyet, Sosyal Hayat, Siyaset

Ahmet Taşğın, Aybars Görgülü,
Bekir Berat Özipek, Beril Bahadır,
İbrahim Bahadır, Vahap Coşkun

İstanbul'da Kültürcükmece
Mahallelerinde Farklı Gençlik
Grupları Arasındaki Karşılaşmalar

Kentsel Alevilik ve Alevi
Gençlerin Kimlik Arayışları

15 TEMMUZ SONRASI TÜRKİYE'DE LAİK KESİM: TARTIŞMALAR, DUYGULAR VE BEKLENTİLER

Sabiha Senyücel Gündoğar,
Aybars Görgülü

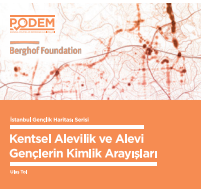
Darbe Girişiminden Referandum
Sürecine: Diyarbakır'dan İzlenimler

Vahap Coşkun

Avrupa'da 'Türkiyeli' Olmak:
Kimlikler, Bireyler, Vatandaşlar

Ayşe Yırcalı, Etyen Mahçupyan

Kentsel Alevilik ve Alevi
Gençlerin Kimlik Arayışları

DARBE GİRİŞİMİNDEN REFERANDUM SÜRECİNE: DİYARBAKIR'DAN İZLENİMLER

Vahap Coşkun

AVRUPA'DA 'TÜRKİYELİ' OLMAK: KİMLİKLER, BİREYLER, VATANDAŞLAR

Ayşe Yırcalı, Etyen Mahçupyan

KENTSEL ALEVİLİK VE ALEVİ GENÇLERİN KİMLİK ARAYIŞLARI

Ulaş Tol

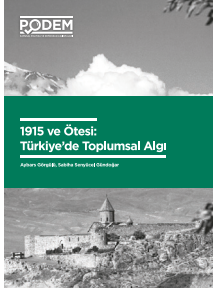
TÜRKİYE'DE GENÇLİĞİN SİYASALLAŞMA BİÇİMLERİ: KESİMLER ARASI BİR KARŞILAŞTIRMA

Etyen Mahçupyan

TOPLUMSAL BARIŞ İÇİN BÖLGESEL KALKINMA: İSTANBUL VE DİYARBAKIR İŞ DÜNYASINDAN İZLENİMLER

Beril Bahadır

1915 VE ÖTESİ: TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL ALGI

Aybars Görgülü, Sabiha Senyücel
Gündoğar

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları
Public Policy and Democracy Studies

ISBN 978-605-67180-5-2

Kore Şehitleri Cad. No: 38/3
Zincirlikuyu, 34394, İstanbul

T +90 212 217 75 65-66

F +90 212 347 18 86

E info@podem.org.tr

www.podem.org.tr